

Klaas Rozemond

Filosofie voor de zwijnen

Over het geluk van dier en mens

Met tekeningen van Jet Nijkamp
en gedichten van Co Woudsma

NOORDBOEK

© 2024 uitgeverij Noordboek

Klaas Rozemond (tekst), Jet Nijkamp (tekeningen) & Co Woudsma (gedichten)
5e druk

Eerdere drukken verschenen onder dezelfde titel bij Veen Magazines.

Omslagontwerp René van der Vooren

Boekverzorging Elgraphic

Omslagbeeld Jet Nijkamp

Druk Wilco, Amersfoort

ISBN 9789464711462

NUR 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

De terugkeer van het tevreden varken	7
Voorwoord: het geluk van beest en mens	9
1 Het varken van Mill	12
2 De gespletenheid van Socrates	28
3 Plato's bestiarium	44
4 Cynicus: leven als een hond	58
5 Sceptis: het stilzetten van het verstand	76
6 Aan tafel: beschaafd epicurisme	98
7 Stoa: de dood van de emoties	118
8 De middelmaat van Aristoteles	136
9 Porcratische dialogen	158
10 Het verloren paradijs	172
11 De vegetarische vervreemding	196
12 De kringloop der wedergeboorten	216
13 Lof der domheid	234
14 Diermachine, mensmachine	252
15 Bezige bijen	274
16 Het medelijden van Schopenhauer	296
17 De neven van Darwin	318
18 Het temmen van Nietzsche	336
19 Freudiaanse frustraties	352
20 De ervaringsmachine van Nozick	370
21 Het porcratisch manifest	384
Chronologie	395
Literatuur	396
Index gedichten en tekeningen	400

De terugkeer van het tevreden varken

VOORWOORD BIJ DE JUBILEUMEDITIE

Twintig jaar geleden verscheen *Filosofie voor de zwijnen* en het boek was meteen een enorm succes. Carel Peeters en Marnix Verplancke schreven er enthousiaste stukken over, Peter Henk Steenhuis interviewde ons, we haalden de shortlist van de Socratesbeker voor het beste filosofieboek van 2004 en we gaven een lange reeks lezingen in boekhandels, bibliotheken, filosofische cafés en verenigingen door het hele land.

We werden zelfs uitgenodigd op *Het Beloofde Varkensland* van Dafne Westerhof en de familie Bofkont om met het tevreden varken te communiceren, een absoluut hoogtepunt voor het team dat *Filosofie voor de zwijnen* produceerde, filosoof Klaas Rozemond, tekenaar Jet Nijkamp en dichter Co Woudsma. Het boek haalde in 2007 een vierde druk.

Daarna werd het stil rond het tevreden varken. Porcrates, de held uit het boek, trok zich terug in zijn stal om zich in alle rust te kunnen wijden aan zijn favoriete bezigheden: tevreden in het stro liggen en filosofisch mijmeren na zijn lange zoektocht langs de filosofen die over dierlijk en menselijk geluk hadden geschreven. Porcrates had zijn filosofieles geleerd. Beter dan in zijn stal zou het niet worden, maar hij had wel heel veel stof tot nadenken meegekregen.

In de wereld van de mensen was het niet stil. Een bankencrisis bracht de wereld naar de rand van afgrond, Vladimir Poetin begon een oorlog in Oekraïne, annexeerde de Krim en probeerde Kyiv te veroveren, Donald Trump won de Amerikaanse verkiezingen en loog 10.000 keer waarna zijn aanhangers het Capitool bestormden toen hij de verkiezingen verloor, Groot-Brittannië trok zich terug uit de Europese Unie, Polen en Hongarije schaften de rechtsstaat af, in Nederland wonnen Thierry Baudet, Caroline van der Plas en

Geert Wilders verkiezingen, terwijl het land onder het stikstof verdween en de zeespiegel gestaag verder steeg. De algemeen gedeelde analyse is dat dit duidelijke symptomen zijn van menselijke mateloosheid en ontevredenheid.

Reden voor Porocrates om zijn stal te verlaten, zich weer onder de mensen te begeven en zijn eeuwig wederkerende boodschap te prediken: eet uw brood met vreugde, drink uw wijn met een vrolijk hart en wees tevreden met het weinige van de wijsbegeerte. Er is een nieuwe porcratische revolutie nodig om de menselijke ontevredenheid te bezweren. Vandaar de terugkeer van Porocrates om de mensheid te behoeden voor haar ondergang en mensen te leren dat ze ook heel tevreden kunnen zijn met een filosofieboek over het geluk van dier en mens.

Voorwoord: het geluk van beest en mens

Waarom zou je dit boek lezen? Je kunt ook voor de televisie gaan zitten en het leven in flitsen aan je voorbij laten trekken. Of je kunt eens flink de beest uithangen en je helemaal laten gaan. Zou je dan niet gelukkiger zijn dan iemand die heel veel moeite doet om allerlei ingewikkelde filosofieën te begrijpen? En zou je je in een dierlijke feestoes wel echt als een beest gedragen en net zo gelukkig zijn als een tevreden varken?

Om die vragen te kunnen beantwoorden, moet je weten hoe het is om een bevredigd zwijn te zijn en hoe het voelt om je aan beestachtige uitspattingen over te geven. Maar je moet ook weten welk geluk de filosoof ondergaat die zich bezighoudt met de meest diepzinnige kwesties. Je moet je dus verdiepen in de filosofen die hebben gezocht naar het ware geluk van dier en mens. Daarom moet je dit boek lezen.

Filosofie voor de zwijnen is een filosofische speurtocht naar het antwoord op de vraag wie het gelukkigst is: de hooggeleerde filosoof, de mens die al zijn begeerten bevredigt of het varken dat lui in de modder ligt. Het boek begint bij John Stuart Mill die ervan overtuigd was dat het beter is om een ontevreden Socrates te zijn dan een tevreden varken. Daarna volgt een uitgebreid onderzoek naar het geluk van de filosoof, de mens en het beest. Sla dit boek open en laat je inwijden in de nieuwe filosofie die zich tijdens de zoektocht geleidelijk ontwikkelt: het *porcratisme*. De definitieve leerstellingen van het porcratisme worden verkondigd in het slothoofdstuk: het porcratisch manifest.

Dit boek kan op diverse manieren worden gelezen: als een filosofische verhandeling over het geluk van dieren en mensen, als een leesboek met tekeningen en gedichten om de lezer te amuseren, als een zelfhulpboek voor mensen die gelukkig willen worden.

Het boek is gemaakt als een verslag van een filosofische zoektocht en niet als een academisch betoog voor specialisten. Wel staat achterin een literatuurlijst met de belangrijkste bronnen en met enkele titels van boeken die algemene informatie bevatten over de behandelde filosofen en dieren.

Tijdens de totstandkoming van dit boek hebben Henri Wijsbek en Pieter Hoexum alle hoofdstukken gelezen en van kritisch commentaar voorzien. Daarvoor zijn wij hun veel dank verschuldigd. Het is de vraag of zij gelukkiger zijn geworden door het kritische lezen. Het antwoord kunnen alleen zijzelf geven, net als de lezer die *Filosofie voor de zwijnen* ter hand neemt om het ware geluk te vinden van dier en mens.

HOOFDSTUK 1

Het varken van Mill

‘Het is beter om een ontevreden mens te zijn dan een tevrede varken; beter om een ontevreden Socrates te zijn dan een tevreden gek. En wanneer de gek of het varken een andere mening heeft, is dat omdat zij alleen hun kant van de kwestie kennen. De andere partij in de vergelijking kent beide kanten van de kwestie.’

Mill, *Utilitarianism*

‘Een volwassen paard of hond is ongetwijfeld een rationeler en ook een handelbaarder dier dan een baby van een dag, een week of zelfs een maand oud. Maar stel dat de zaak anders zou liggen, welk nut zou dat opleveren? De kwestie is niet: Kunnen ze *redeneren*? en ook niet: Kunnen ze *praten*?, maar: Kunnen ze *lijden*?’

Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*

De geluksfilosofie van Mill

In zijn boek *Utilitarianism* beweerde John Stuart Mill dat het beter is een ontevreden mens te zijn dan een tevreden varken. Mill wilde een filosofie ontwerpen waarin het streven naar geluk centraal staat. Hij probeerde in zijn boek te laten zien dat een geluksfilosofie niet hoeft te leiden tot een filosofie voor de zwijnen ('a doctrine worthy only of swine').

In navolging van zijn vader James Mill en Jeremy Bentham verdedigde John Stuart Mill de opvatting dat iedereen de plicht heeft om te streven naar zo veel mogelijk geluk voor zo veel mogelijk mensen. James en John Stuart Mill en Jeremy Bentham stelden geluk gelijk aan het ervaren van genot of plezier en het vermijden van pijn. Ze noemden zichzelf utilisten.

Volgens de critici van de utilisten was hun geluksfilosofie een doctrine voor varkens. Deze kritiek werd reeds in de klassieke oudheid geuit ten aanzien van de geluksfilosofie van Epicurus en zijn volgelingen, die het ondervinden van het genot en het vermijden van pijn als hoogste vormen van geluk beschouwden. De repliek van Epicurus en Mill was dat de critici er kennelijk van uit gingen dat menselijk genot niet wezenlijk verschilt van varkensgenot.

In *Utilitarianism* trachtte Mill aan te tonen dat de critici van het utilisme zich vergisten. Daartoe moest hij het utilisme van zijn vader en Bentham bijstellen. James Mill en Bentham waren van mening dat er bij het berekenen van de hoeveelheid geluk van een mens geen principieel onderscheid kan worden gemaakt tussen de verschillende soorten geluk. Plezier of genot is de maatstaf voor geluk en daarbij maakt het niet uit waaruit dat genot bestaat. Het ging hun om de kwantiteit van het geluk en niet om de kwaliteit ervan. Bentham trok uit die opvatting de conclusie dat het niet rele-

vant is of een levend wezen rationeel is of een taal spreekt, maar wel of een bepaald wezen genot kan ervaren en pijn kan lijden.

Zo geformuleerd is er inderdaad geen wezenlijk verschil tussen het geluk van een zwijn en dat van een mens. John Stuart Mill wilde echter laten zien dat er verschil in kwaliteit bestaat tussen zwijngeluk en mensengeluk. Volgens Mill hechten mensen niet alleen waarde aan dierlijke tevredenheid, maar ook aan intellectuele genoegens en het plezier van emotie, verbeelding en moraal. Mensen zijn in staat al deze vormen van geluk te ervaren. Wanneer zij deze geluksvormen vergelijken met varkensgenot, dan merken zij dat menselijke genoegens van een hogere orde zijn dan dierlijk plezier.

Helaas liet Mill in het midden waaruit dierlijk plezier bestaat. Ook liet hij zich niet uit over de vraag hoe je als mens de tevredenheid van een varken kunt ervaren en hoe je die tevredenheid moet vergelijken met de genoegens die Mill als hogere vormen van genot aanduidde. Het enige criterium van Mill om hogere en lagere vormen van genot te onderscheiden, is het criterium van de competente beoordelaar: een onderscheid tussen hogere en lagere vormen van genot kan slechts worden gemaakt door een persoon die in staat is de verschillende vormen van genot met elkaar te vergelijken.

De geluksfilosofie van John Stuart Mill is niet een vorm van moralisme. Hij wilde niet betogen dat mensen die de voorkeur geven aan lagere vormen van genot moreel verwerpelijk zijn of dat zij hun morele plicht verwaarlozen om zich tot een hoogstaand persoon te ontwikkelen. Mill wilde slechts beweren dat een verschil in kwaliteit van geluk uitsluitend kan worden vastgesteld door iemand die bijvoorbeeld poëzie of klassieke muziek weet te waarderen. Iemand die zich nog nooit heeft verdiept in de sonnetten van Shakespeare of in de sonates van Beethoven kan geen goed oordeel vellen over de genotswaarde van poëzie en muziek.

Mill voegde hier een voorspelling aan toe. Wanneer iemand zich in dichtkunst of muziek verdiept, zal hij of zij deze kunsten hoger waarderen dan meer aardse vormen van genot. Daar kan een grote hoeveelheid van het lagere genot niet tegenop. Mill dacht dat dit te maken heeft met een gevoel van menselijke waardigheid.